

З Е Т А

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ФИЛИП И. КОВАЧЕВИЋ.

Претплата на Прва Годишња и сва црна плаћа се само уреднику.

Претплата на Србије упућује се Валмиру Влашкину у Београд, а на друге крајеве под адресом Р. Вањацковић Савино, (на „Зету“).

Претплата пријаму сва плаћа књижевна и поздравна ексцидија. Персонална плаћа на пријаму се.

Црвеним оваком четвртком по недељом плаћају.

Оплаћа на Прву Гору, Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину:

издашње	4	кр.
на по годиње	3	л
на четврт годиње	1	л
на Србију и све друге земље		
издашње	16	оравана
на по годиње	8	л
на четврт годиње	4	л
у штамп.		

Број 8.

Четири е, 26. Септембра 1885.

Година I.

Correspondenz-Bureau са Цетиња.

Мало хуке, мало граје
Опажа се на Балкану,
Кад тишина почиња
Над ову нашу кршну страну.

Што је ово, то се Ловћен
Још не мршти и не чује,
Сад кад Балкан, ратним кљаном,
У сва њедра одјекује?!

— Ето што је: стари Ловћен,
Вилан кавчи и биткама,
„На Балкан је, вели, граја,
Хука.. граја.. хука сама!

Али све ће постаг' мирно,
Тамо прв се пројат' не ће,
Мој се с орлом барјак није,
Ал' никуда он не креће.

NACIONALNA BIVOLJA
 Далеко чујди међану
 Док не викнем са висине:
 Хетај! за мном! — Гора Балкану

GRNOJEVIĆ

Г Е Т Е

И ЊЕГОВА

НАРОДНА ОВИЈЕСТ.

II.

(Наставак. — Сршетак расправо о Бранку).

Но Утопљеницом, и ако не успијева да нам се утоји у Бог зна какве душевне дубљине, као да је ипак испрепна творачка моћ нашега pjesника. Јер Урош и Освета очевидно су најслабије веће pjesме Бранкове.

У Урошу је начело Бранково: „Пјевај само, не разбират' дуго!“ досијело до свога вршина, исто као у Освети.

Зашто Урош оде у хајдуке? Неко због је учишло, ал' наркно, о томе само бунца украј његова гроба гдје излази пред њега дух матере му. Но ни дух нам не разјашњује ништа. Не види се ни да ли зуби своју изабавителску, ону крчмареву ћерку што га спасава те бјежи с њим у гору. И Уроша пестаје у боју, а ми никако не дознадосмо шта је pjesник хтио с њим.

А како је та смјетена прича израђена, види се из овог немогућног опсеа боја:

Ал' кроз војду зрно ништа,
Ох ајкуће да л' то тишти,
Зрно стаже
Ето ајкуц паде, ни се диже,
И ног ложа колпа снаже —
Ту за облак месец заје,
И тавно је, савиши тамно,
Ма још траје бој помамно.

Да може бој потрајати њешто а послје заласка супла, особито кад су се борци ухватили у коштак, кад је окршај, мелее, то се може разумјети. Но кад није још дошло до ножа, но се само живи, „помамно“ пуца, да и тада траје бој не само послје заласка супла но и мјесеца, кад је већ, кно што нас pjesник уверава, „таво, савиши тамно“, па ипак „још траје бој помамно“, то је мучно вјеровати и таком узор-веристи као што се вели да је наш Бранко.

А што нам прича Освета? Из те узбуркаве

смјесе од усомена и догађаја мучно је излучити поље јасну слику. Морамо ипак покушати.

Један човјек — pjesnik својим јунацима већ не зна ни крштена имена, као да му и „о том мисли“ било б' сасвим дуго! — изазвао је зворе у крај мора те ту жани са својом љубом. Ал' увијек је несвесно, тужак, сјећа се своје драге коју бјесе напусто прије но што је познао и пјечао своју љубу. Сад му се љуба према остављеној драгој чини као дуч према сунцу, па је тужак, па је неутржан. Љуба хоће да га излијечи од вјеште сјете те прили од њеке бабе вращарки вантак п' усјега та своје војну у вљно. Но наипак је био отров, он лотуду и у лудилу скочи с високе стјепне и разри-ска се а она свисне. За тим се појављује њека страпна баба што се над мртвим „грозом осмену“ па се претвор-ри у змију. Послије омет сномље се једна „стара бака“, јамачно друга, што над његовим гробом „пропљак“. На пошљодак разумјевамо да је сва та „грозна освета“ за то што је он ојо змији „јакко скрипо“.

По како је pjesnik тај мртваци и нејасни догађај растао, како је прашине своје мисли испунио празним рјечима, о томе немој писати да ти даље причам, доста ми је било мучке прочитати то педонице.

По смену томе може ти бити јасно да Вранко, п да је живио још десет ил' двадесет година, с том плу-ћом, с тим жљнцима и мозгом, не би пицако могао створити вишта што би било боље, „умјетнички савршенје“, од прашинах његових pjesama. Његови радови постају све слабији и слабији што се ближе приближу крају његовог пјевања. Што му се болест дине развјаја, тим се више савиљује, тим више малаксављује краља његовог вљ-ња. Деконозиција умна иде уприпад са деконозицијом тјелесном.

— Просто ти било што (тако мисли, присто ти било и што биљешки наш разговор; но једва да ће ти бити присто од њеких личних твојих пријатеља што то износиш свијету па видик. Не ће ми бити право што хоћеш да ворушиш ил' бар да ослабим један идејал у наше омладине која је и онико сваки даном све спрамљивија у идејалима.

— Не пјерује да ће ми тога ради моја свјест е када прекорити. На' је то петина што ја рекох о Вранку, али није. Ако није, јамачно ће ми ко доказати да није, а ја ћу се искрено, одушевљено понајати. Ако је пак истина, онда мислим да не само ијесам крив што сам допрљало да се тропиш окрпаји једног прерастајућег идејала отрпену, но да сам стеопа и њеку заслугу за нашу писмеву омладину и за будућност српске умјетне по-јеваје. Увијер сам да ће даље ширење досаднање апсолутне бракоманије по лачину Стојана Новаковића и Св. Вуловића међу нашим омладином било од најштитених пошљедна по будућност наше дијеле књижевности. — Велина између оних наших млади-ца којима омиш књижевнички позив попуњ свој рад пјевањем. То, до душе, бина п у осталих народа. Јер такав је природни развитак умног живота: п царди са-сам попуњ свој умни рад пјевањем. Но ни у једног на-рода виљда нема толико књижевних педонишчади, бар ералијерно, као што их је било у нашој књижевности, у нашем повнјаретну, носилце Вранка. Један од главних урока томе ја бих извазго у препестаном преузвишењу Вранкових pjesama, у догматисању његове „неиздмашно-сти“, у канонизацији, тако рећи, неистрошавости ње-го-

ве виле. Па кад младић, који улази у књижевност с тим капоном пјере, а проучио је друге узоре свјетске књи-жевности, почне сам пјевати, вега је тешко излијечити од вјере да ће ње бити велики pjesnik, ако му само први иску-штаји нијесу много слабији од њеких Вранкових pjesama: та, за Бога, он се држао прописа „неиздмашног“ Вранка:

Пјевај само, не разбирај дуго!

С друге пак стране, она остала омладина што се одмах у почетку књижевности свог држи само „озбиљне науке“, видјева како се на пољу pjesništva без по мучке и без праве заслуге долази до једине славе, „омр-не због Николе и на светог Николе“, не могући озбиљно уважавати такога pjesника, стана не мако омаловажавати и само pjesništvo, стана презирати сваку „по-јеснију.“

Знаци тог опасног правца почнују се већ у велико појављивати у наше омладине те, што мање колено, све се јасније могу разазнати пошљеднице и изданици тог за-лудалог правца коме крајни вршак не може бити други до престанак сваког идејала. За то је крајње прјемсе било да се негод пабе те да каже пред лицем свега наро-да пародију омладин, будућим књижевницима п борња-ма на пољу просвјете: Не пјерујте ни Стојану Новако-вићу што вам каже да је Вранко „непадмашан“, ни Св. Вуловићу што вас увјерава да с Вранком „Србин савје највећи pjesnik свјетски слободно погадати у ош!“; но пјерујте самоме Вранку, који своју вљду најбоље сам објевљује пјевајући:

Много тво, много запово, Час угрља вља је пово!

А још боље у својој можда најљепшој pjesми:

ДУКЕ
CRNE
У песме моје, једна сирчади,
Догоди се још лета млади:
Тоду дуго да са поба сувем,
Дугом шарном да све нас обучем,

Све нестале, што вам дати справља
У траљма отац вас оставља.

Тај дивни извазак сунца тог жарког и прераског pjesничког живота, и ако је тек првађење, најорештај смрти, објасља нам све ситније облачиће његових не-достатака и погрешака тако милом зраком, да нам се и ти облачици чине лијеши, да згодно пристоју уз то сунца. Да сам ту pjesмицу прочитао прије нашег разговора, прије свих осталих pjesama му, чини ми се да не бих имао срца показати прстом на све недостатке, извијети па видик све замјерке што их написаш. Промјавља би ме педодина ојета тог безазалног, тужног издасја вјетног невиншца вининог; знавља би ме та јасна, бољеша свјест у видности пошљедњега часа о правој пријед-ности својој, која се тако чудно одбија од овог потоњег самопоуздана:

А' што пвах но ће пропанути,
Накоп мене хоће оставити,
Дов се поје, док се вљиче пје,
Дож се коло око свирца вје,
Доже ерце за срцеи уздише, —
Е да отле, а куда ћу вљиче.

Јако би ми било тпкати у те „траље“, бољеша се да вљесу дугим временом тако прирасле уз тијело тих „сирчади“, да бих можда позаниједно и слабачку кожину

кад бих мариуо коју траџицу, те би остала испод ње тешка рана.

Но можда је овако боље. Српе је заводљив савјетник, било у милости било у гнијењу.

— Сад би већ било вријеме да се сјетимо како дођоше на разговор о Бранку у сред разлагања твога о "Гету и његовој народној свијести."

— Збиља, зашто је вријеме. Ја сам причао о недостатку народне свијести у десетогодишњег Гета. Тражећи слику премцу тој појани сјетно сам се свога дјетињства и догађаја из маџарског покрета од год. 1848—1849-те. Том приликом споменух и Бранка и хтјехо да те подсетиш на његово понашање у то вријеме. О томе нема сумње да је у Бранка било народне свијести, је ли?

— Како да не! Да у кога би било народне свијести, ако не би у pjesника Вацког растанка. Шута, Гојка и т. д. и т. д. Бранку је српство било све и сна.

— Па видиш, тај pjesник српства, тај одушевљеник народних јунака и мученика, тај завесеник за косовског осветног, за српски јединство, он се у оном народном покрету каоио сваке борбе. Сва Војводина и Хрватска креће у бој, у народни бој, сва се Србија узурља, а pjesник српства, Косова и јединства сједи у Земуну и пише српскога Д-о-Х-у-а-и-а, гдје му јунак јамачно виште "плахује" по Веперином брду него по Косову пољу. Сав народ вагнуо да освуге себи нов живот, крв се пролијева, градоци у пламену, а овај, ком је све то немада била најмилија жеља, њега сад виште гини "кавалеријски" стила и коване ријечи! "Како ћеш разумјети ту чудну појаву?"

— Ти знаш да је сваки прави pjesник у њеку речу пророк. Бранку се можда слутило да ће се народни брбачиља у корист само реакције, само Вечу; а можда му се није чинило ни лијепо борити се против Маџара, против народа, који се онда дигао у одбрану своје слабобе.

— Мени би најмилије било да се то може замислити. Но прво, он би морао ту своју помисао на гдје испазвати, та би му слутила морала пробити у његовим pjesмама. Но гнидје ни трага томе, гнидје ни ријечи. На против има једно мјесто које свједочи да он безусловно одобран народни покрет на Маџаре. Ево ти појен у С т о ј а н у :

Долине, брда и тутьје и јеве,
И цркви цушко и мачехе ачеве,
У месо бију ти проклети топи,
И риве јаво, врела крвца лони,
И зболак владе и шкргућу кости,
А ово све је с' маџарске пакости.
Сунашце јарко још је на внијени,
Тво гласа вуком твој Србљанин чап,
Маџари и толим оно да га сату,
Срб и а в и и њаи српљивку лату,
Тош де за Срба Србљанин копаи,
Маџара би је и можда и глаци, а т. д.

Па опп стихови у другој pjesми С т о ј а н а те их мадо прије споменух :

Нек пушка цинка и сабља посушне,
Јер сто веча све ваводу од,
Ни прву тако не има слобобе,
А како з' чојку, та Бог га проглео,
Кад чокс чојка у вериге спео.

И то је све. Кад сам пошледили пут био у Вечу, позива ми Змај-Ј. Јовановић како му је њски дан Бран-

ков роџак и мој пријатељ Ристо Михаиловић из Вуковара послао једну Бранкову pjesмицу из овога доба у којој се помињава и припијева као : Устај, устај, Србине! Тим је Ристо хтјо да помогне оборити на бар ослабити пријекоре што се Бранку чине рад његовог тидашњег немира. — Но то су све слаби, скоро никакви одазиви, кад се узме да се народна свијест у Бранка много силније изјављивала у доба кад је скоро сва његова околина спавада мртви сап.

— Можда би ти валазо и објаснити ту појаву. Pjesник је будно успалив народ: кад се народ пробудио, pjesник је могао прилећи да се одмори свјетом у узвишеној дужности, о упуењу свога народног попла.

— То би се могло допустити да је он замста био сустао у будноничком послу те да није, ма било од спане раздрже са своје упуења, ништа могао писати. Но крзита крпа своје виде о прославу "швалерања" у 800 стихова и тушити своје перо у немијерању "кавалеријског стила и кованих ријечи", а у исто доба за велики народни, тако река свјетски покрет немати виште да потрени од педесетак угредних стихова, то је муцио објаснити потребном одмора или, ако хоћеш, правом на одмор.

— Па што би ти захтејао од Бранка? Да је поао у бој да погине? То би тек била паметна жеља! То би знаио захтејати од с л а в у ј а да буде с к о к ! И, па нешљедак, да ли би то допринијело вриједности његове pjesме кад би "аудо погинуо"?

— Не, ни да Бог, ни ти ја то захтејем, ни ти вје-рујем да би му тим pjesма више приједла ако би поао у бој. И Нијемал Кернер, pjesник Лире и ма-ча, погинуо је у боју за ослобођење свога народа, на итав да ће вриједи толико у pjesми каоио Гете, и ако је јуначком смрт, освештао што је цијева. Но Гете и није цијевао да ће њока у бој, ни за што па ни за свој народ. У свом најзрелијем гнијењу на насилника Во-нијарту, он се зариче, како ће поћи од сеса до сета, од колике до колике, те ће својом цијеом дивати народ па отпор, па устанак. А' гнидје не вели да ће сам за-газити у крв; јер то, бар по његову мишљењу, није за-датак pjesника. Но кад се pjesник сам зариче да ће по-гинути за свој род, кад се слануј свој сакози, као ваи Бранку, онда се вапста морамо замудити гледијући да се не само клони боја, већ окрене сема другу pjesму.

— Гаје се Бранку зарекао да ће погинути у боју?
— На два-три мјеста. Прво у ипаче доста слабој pjesми Српско момче, од год. 1844-е, гдје овако јеја :

Немој плажи' драга мати мила,
Јер у мени лежи динка слава,
Крвико орие, шо се руже злате,
Идем мати, да набавим славу,
Кдем мачи в ирагои да се бијем,
Думаминца зловбу крвну дјем.
Врзај сужну домова глаци,
Чује мати, како она плаче!
Оћу бмо одрешит' јој ву,
Отрпа јој тешке беде сузе —
Оћу одат у слободу бој,
Макар живот умубо свој!

Но том се приликом још нада да ће познјети јиву главу из боја, јер сво како завршио :

Ево чета брже амо стаже,
Како ми се душа силно даже :

Збогом мати, збогом брате драги!
 Чувајти ме оће Божје благи.
 Идеи врагу злобу да наплата,
 Као јунак да се дома вратим.

А! посвије двије године, у преси Брату
 Стевану већ црвена јупачку смрт као вршак својих
 жсла, као свој идеја:

Кад мора те земља да покрива,
 Тако млада, а тако зелена,
 За што кољем по сред срца жвава
 Не чу тебе, брате, узбавна,
 Бореша се за дом, за огњиште,
 За ш не прола крвљу на бојиште?

Па већ у Бачком растаку избија та неодо-
 лива жеља још јасније, живље и, што је главно, још
 особније:

Ој сунашце жваво моје убаво!
 Када заћеш, о звај крваво,
 Сред копаља, звеке и мачева,
 Заћ' за гору душманских лешева,
 Ко што овда твој јунаком заће —
 Та шта море јоште бити славе! *)

Но кад је кинул час да „пде сврагом да се бије“
 и „душманна злобну крвљу лије“, те ипак „као јунак да
 се дома врати“ или да „пролије крвцу на бојиште“ „бо-
 рећи се за дом, за огњиште“, кад му је могао жпа ње-
 гомог „сунашце убаво“ да „заће крваво, сред копаља,
 звеке и мачева — за гору душманских лешева“, — а
 паш Бранко пађе да је „славе“ завули се, као Танка-
 зер, у Верину пенину на се ту, у часовина одмора,
 бавити језикословним ситуацијама.

Можда се то не би могло ни замјерити, можда не
 би толико ни пријело понос јуначког народа, да се није
 у непријатељској војсци, у исто доба, вешто догодило,
 што нас у спомену веома боли (по појаву Новог Свјета и
 Сентомаша, висте но погибија Микдова у Араду, висте но
 пораз на Хеђешу, на Бајмак ил' ма који друг).

— Што би то било?

— Познато је свем образованом свијету да је у исто
 доба вршци Бранков и по добу живота и по дрјесми, нај-
 славији мађарски алрски прјесник Шапфолд Петеија и ја
 погнуу у боју за слободу свога народа.

— До душе, то је занимљив контраст. Но ипак,
 цећу споминати да је и Петеија био по оцу Србин, у
 том би погледу уиоредак можда још горе по нас испао;
 само бих рекао да је Мађари дали половину своје ака-
 демсије да њм је Петеија још у животу, у толико више

*) Ово приповијека ваља да покајем једну замјерку, којом
 обједити Бранка да му се а „кравца алтврорска“ на Косову че-
 вало „двана“. Ту кривцу помажу ми срности павезавачки из
 дваца и штампар, браћа Јовановићи, који су тај стих у свој
 издању од г. 1860-е тако штампали. Но кад посавје изгледа
 издање тих издавача од г. 1873, надох тај стих олако како ја-
 чинаво треба да гласи:

Дивно г' кравцу алтврорску проло, —

а томе, разумије се, пона икакве замјерке.
 Испрва, сумњајући се у саму у могућност погрешне шта-
 парске, обех уопредо ово издање од 1880-е са збирком „Најо-
 знаменијих писама Бранка Радичевића“ других издавача, браћа
 Поговића у Новом Саду, од год. 1883-е, изданог „у славу пре-
 цуса Бранкових постају из Беча на Спражскоме“. Па и ту на-
 дох: „Дивна и л' кравцу алтврорску —“. Ко би се, после те
 латрје, још посумњао у тачност? Ко би још могао помислити
 да равне издање може бити црвенилаче од црвенилаче, па
 још од дна позија, још сунше од два различна издавача,
 у равнаку од седам и десет година? Да се случајно не изгле-
 дах у равне издање, остао би ми тријет до душа непокајан.

што је иначе био здрав, бар нема спомена да је био
 сичијав, те је штета била у том већа но „доња мудро,
 а погнути лудо“.

— Не знам шта би Мађари дали да Петеија није
 то учинио; само знам да бих ја дао све наше потрагуше
 Бранкове, да је Бранко учињо као Петеија, у толико
 прије, што је Бранко био сачијав те му ни овако није
 више било ни годна ни плода. Помисли, каква противност:
 Бранко, ја ако млад као и Петеија, ипак у опадаљу и
 свјачке и умне творачке снаге, свираох, неочењен, осим
 старог оца, који је више па терету но на помоћи сваком
 свому; а Петеија, у пуној младалачкој снази тијела а духа,
 рођен у сиротињи као и Бранко, но од скоро ожењен
 младеом, лијепом, богатом љубом. Па оставити у лијену,
 љублеу жену, и чедо под њеним срцем, ја богатство, па
 полетјети у бој и погинути да му се не зна ни гдје су
 му кости, само да својом смрћу освешта што је црвао:

Szabadásé, szerelem,
 E kettő kö nekem:
 Szerelmémért feláldozom
 Életemet,
 Szabadásért feláldozom
 Szerelmemet.

(К љубави! К слободи!
 То ми двоје годи:
 Та љубав жртвоваћу
 Живот мој,
 А слобода љубав даћу
 Даватию.)

— То би се појава у Бранкову животу ваља могла
 објасити приолом прјесникова, па можда баш и самим
 бодешћу његовом, самом опом сином што је ти сваким
 бодешћу његовом хоћеи да наћем коју слабост у његових
 прјесма. Кад у каквој особини његовој налазиш левирни
 повода, замјерити му, ваља је право да је се једном
 сјетити и онда кад би та особина могла послужити да
 га извиниш.

— Ја бих и сам дошао на то, и ако не да га из-
 виним во само да објасим. Извина само може бити гдје
 је кривце, а ја Бранка тога ради не окривљујем, ни да
 Бог! Мени само може бити жао, што Бранко није
 вршио као Петеија, у мјесто да пуче своју сичију још
 три-четирк године, на мuku и себи и својима. Ја сам
 потпуно увјерен да би се он у том приликом другачије
 допашао, да није био си пубе. Он је жељео и јуначку
 смрт, искрено жељео, свом ватром своје сачиље маште.
 Но ватрене жеље у сициљних људи не трају толико
 кољиво у здравих, осим похоте која се навјек погрјева
 потребом декомпозиције; но, док трају, оне су жељиве.
 Он је па ту жељу потрошио свој ватру, сву снагу своју;
 па кад је та толико жељена јуначка смрт дошла да му
 се понуди, њени прјесник није воше имао снаге
 да је обљуби.

Разли су видови противности, прегледа, укрштаја,
 природе, што човјека таке грађе кавле бјеше Бранко
 ваљено да тако ради, да се у таким приликама и ора
 тако попалати и пикао другачије. Он је у својим
 замислајима изгледао ирпачку јуначкој смрти сврху
 друге стране, његова се мапта врзла око Србије, око
 Црне Горе, око четовања вајдуличких осветника, око Ко-
 сова. Но с те стране почела му је пада мајаксвасти,
 Црна Гора маза, сирота, усамљена четовање у опадају;

a kako je u Srbiju već izgubio bio svako uzdaње, то најбоље показује овај очајни пријекор у Пут у, у очи самог покрета војвођанских Срба. Таман је већ напустио сваку ваду, кад једнак букне магарска бува и српски уставак на Мадаре. Кад се покаже тако недовољна прилика оставише какве живе, давнашње жеље, на још са недовољне страње, онда се у први мах збуни и синебује и човјек здраве плуће, а сипљиви се мора тако забезекнути, да се под недовољном збилом и попледњи траг и онако већ утрнуле паде зарони, те се живље пробуде само други вагони, млизна живота, похота и страх од смрти.

Чудновато! Бранко је знао да ће бити дуга вјеска, на њеколико мјеста у својим pjesмама он изјављује своју слутњу да ће скоро умријети. Така би слутња другог, иначе здравог човјека његове pjesничке прошлости, по свој прилици нагнала да ускори свој крај, те кад се већ „мрјети мора“, да испуни свој pjesнички завет, да погине славно, „за народ, за слободу.“ Но Бранка је баш пзвор те слутње, сама сичица нагнала, да се клопи сваке погибије. Жеља за животом давзала је скоро већ напуштени узор јувачке смрти; жеља за животом и страх од смрти, жеља тим већа што му се скорје вазало с тим животом опростити, страх од смрти тим жешћа што му се ближе примичала. Та жеља и тај страх појављује се, у осталом, у његових pjesмама највијек живље, окрепље, безазлепје, неодољивије од жеље да се бори и да погине славно на бојишту за узоре свога србозања. Како су немони, блиједи, они његови завети јувачке чежбе и смрти према свјеској простоти, према дубокој чежњи оног усклика у Гојку:

Do svega nio in premo,
Branco ja te vishpi uzasno,
Samo samo da joni mreti nje,
Al' veћ neka kad nako nje.

Но докле је год „ипако“, дотле му није до умрања.

— Па што мислиш, да ли би се што користала ва-

ша pjesничка књижевност, да је нешто Бранко погинуо као Петесија?

— Књижевност се не би користала по, као што се послје видјело, јамачно не би ли штетовала. Но користило би се спомен, дјесић глас Бранковог пмепа не само у нашем, но, до свој прилици, и у свјетском pjesничтву, јер српском pjesничку тако музичкико освештање спога пјевања прјеје може освојити бољеје признање великог образованог свијета но сама вриједност тога пјевања, што је ваља допринијело и брзој чувственој Петесији.

Осим тога, остала би Освета и Утопљеница недовршена, Урош а можда и Стојан остали би нам само у одломцима; а, што је главно, не би било изјављено да је Бранко био сипљив, те би мепи много мушје је било увјеравати тебе или кога му драго бранкомана да је и Бранкова појезица сипљива; та и мени би самоме темпо било на то помашљати, и ја бих сам био бранкоман, онда би се и мени губила у негод од бошча слутња кад год бих се сјетио његове подгробице:

Много тео, много започео,
Час умрли њега те помео.

Овда би се можда и мени привијала заостали одломци као зачепи највиших створова духа човјечијег. Стојан би ми се чипло лепши од Чајид-Аролда, Освета дубља од Манфреда, Урош сипљиви од Ларе Ваура; Утопљеница дивнија од Грете; према његовом изгубљеном „плахихотом“ љубанком сијелу био би ми Вајрован До в-Хуан умно неодољиче; а одломку На Морави привијало бих узвишенији наставак од Ватерола Виктора Ига.

Овако пак — „пмеа, храпо, однеди Мадари!“ — Није ли то Богу плакати?

— Дурде

*) Тако би у Војводини, послје магарског буња, кваала мачна дурде била pjesнички баш што зашкљала. Од оно доба по стала је тако та реченица као њена пословица ил' узречца.

У с к о к Ј а н к о.

Приловијетка из црногорског живота.

VI.

(Наставак.)

Било је око подне кад се људи разиђоше. Владика остаде сједили, једнако замашљен. Ђакон је пнеукао око гузна, тражијући руке од задовољства. Час је погледао на небо и око себе, час па Владку. Заподјевао је њеколико пута разговор, и то све о времену како је лпјело и како се надати, да ће и потрајати, али видећи да га Господар не слуша, љакон би махнуо главом на наставно своју шетњу. У то слуга један из манастира, гологлав, унута се к њима. Ђакон, како га видеје, живијем кораком оде му у сусрет, вичући:

„Готово, је ли? Пипо!

„Јест!“ одговорн Пипо, сипљући се и врлу се прага.

Ђакон, испушвши кашњу, примаче се к старцу, ва-

кашља се једном, два, да спрати кашњу па се на проговори:

„Да заложико“ на ниврави: „да заложите што, Господару!“

Владика њему, сипљући се:

„Говори јасно, љаконе!“

„Ма сто, вјере ми, јасно: да се обједује, Господару!“

„Ја не бих, — а ти?“ зашта Владика, очито шаде ради.

„Ја бих и да је прње прошло, а вемло ли кад се овако дивно уреди све ово јутрос.“

„Ајде ти, ајде! Мени се не језе, но ми је мислије сунчати се. Кад је овако лијепи бољњи дан и најстју, да ми се старе кости утоше.“

„Немојте, Господару, молим ви се! Ето ни јуче нијесте готове ништа окушати, а ви завате: „немошћујете тјело, немошћујете у души моја“... Има једна лијена кокошица варена, па барем да мало јуши и е срдрућете и једва батачић да заложите, да се освајате“.

Владика се од срца насмија тијем ђаконовим „уманителима“, па ће њему:

„Остао, без натака, савладеши ти, оли?“

„Занто не, Господару, ако баш тако бити мора!“

Владика се диже, поведши веселошћу свога ђакона, више по ли његовим разложима.

„Што бић ја без тебе, мој добри Стејане!“ рече старац искреним паласом.

„Бог с Вама!“ поврну ђакоп живо, „што би ми без тебе, наш предобри, свети Владико!... Е, бога ми, синоћ до касно, баш до касно, мишљах и премисљах о ономе несретљивој послу, коме ја краја не виђех. Чипљане ми се да гледам у амбис. Кад ли се крај нађе, ето јутрос, нађе га ти, као да бреху тачки кончиња, а не...“

Ђакоп устави своје говорничке слике, јер угледа двоје чељад, човјека и жену што им се већ примакоше. Жена је ниша слатним и брзим кораком од деснога краја, као од Ријечке нахвје. Човјек је ступао кагаво од Вајина.

Њих два бијашу већ близу манастира кад их угледаше.

Ђакоп се одвоји, па им оде у сурет. Владика се устави. Жена се дубоко поклонити три пута, кад угледа Владика, а онај човјек, спинајући (како) вједнаш у ђаконо, па с осмјехом па устима и гледајући га зубаво — као човјек који се хоће да види ђакопа — стиде га питати за здравље.

„Ви желите да пристојите, ја мним?“, прескиде на ђакоп, обрнавши ријеч њему и њој.

Жена не одговори ништа, но се једнако клапаће, а сузе јој тешићу низ лице. Човјек одговори: „бић“.

„Е, на добро... лијено!“ рече Ђакоп, као на жерњи, причекајте, Господару ће да се врне до мало“.

То реканици, хитно пође натраг на у ходу, обрну се, испазнувши им:

„Причекајте на гумну!“

„Жени је оној невоља, те велика може бити!“ рече владика.

„Биће, да, — рекао сам им да ће те се до мало врнути!“

„Ходите амо!“ нишу владика.

Брзијем корачама и жена и човјек пољаше.

„Ама, Господару!“ поче ђакоп молећим гласом, Владика га пресече оштрим погледом.

Човјек онај пристоји и клесави га у руку, па дотаче етом руци му, са поновом љубави, реканици: „благослови те Владико“.

„Бог, сино, Бог те благословио... Оди, жено, оди!“ рече јој, видећи се се снелбиа и уставица.

Жена бришући сузе претима, прегнута, примаче се, па дохвативши skut од аљине Владичине, учеста љубити је, а не мога да проговори, да зашпте благогов, као што је обичај.

Ђакоп иза Владике стојећи, однаше обрве, направи усне два, три пута и обдизну се. Тијем „многозразживни“ покретима одавао је свој „деснек“. Да ли се једно што

ће изгубити уважење пред тијем молочица, ја ни што ће се због њих много довије обједовати?

„Господаре!“ зашпа онај човјек, обрнавши капну мећу претима.

„Говори, жено, што ти је!“ рече Владика, обрнавши се јој.

„Господару!“ одговори једва она... „Пронадох,“ ситна ми ћела, да простиц, имти их петоро...“

„Чија си ти?“

„Сава Маркова из Добреког Села, те пољбје под Тројном, оломили... Бјеше не, несретни, задужио, Господару, на сад рукодавалац узме ми све, узме ми двоје говеда, а то ми је све. Но ти се молим, Господару, дај ми карту на кнеза, нека ме чојак пречека до јесеши: продају нешто ситне стоке, а и измучићу што, па ћу га подирити.“

„А јеп ли зборила гларавица?“

„Јесам, кнезу, а он сленгу размислио; каже: дугје дуг!“

„А који је то зан рукодавалац, који се огријени о спротам и о удовити?“

„Исти из нашега браства, неки Иво Лукни. Но јо и он невоља и неједна, Господару, нема ниђе ништа, сраво ваља рећи!“

„А колико је дуга?“

„Двадесет и добити двадесет тачијера!“ одговори жена, а избуља они као да се пренаде од те грозне суме, зашпавајући је.

Владика извади из цена један кључ, па га ладе ђавоу, реканици:

„Узи из столња двадесет дуката и пода их овој женици!... Ајде жено! Бог нека благослови тебе и твоје спроте!“

Жена преблајеше и понесе обје руке на срце, тако јој се обрнавшио би то. Кад се мало прибра, клече и објече обје руке, Владика се бјеше већ одмакао и онај човјек за њима.

Кад се ђакоп поврну и изброји дукате жени, Владика сјеђаше омет на гумно, а онај човјек стојаше пред њим.

Ђакоп скиде капу, прочепа се по глав, затабаћа погама, напући уста, па уздануши дубоко отиште се и он к њима.

Тамо затече онај разговор:

„Знао сам ја, знао брата ти Радоја. Бјеше лијени пригорац, Бог да га прости!“ рече Владика.

„Бјеше добар, Господару. Мно добрим људима и они њему... Ваи с једним те добрим Пегушем бијаше велики пријатељ.“

„А с којим, то?“

„Са срдаром Нејом!“

Ђакоп добро одиже обрве, а напизну деснијем оком — као да схватила ни што онај гаја.

„Поклоњено Радоју нађе се ћети, а Пеју Ђевојка, некако исте године, те их вјериле у колијевци!“

„Па лијено!“ рече Владика.

„Но, вљини, господару, тај ми синовац Каћун слаבודух и не вајен!“

Ђакоп се умјениа.

„Вајад, зашета чудо, Господару... Знаи га ја. Е Пригорца, па они дошјега није, ја мним, раћало се у ове наше крпе... Фала Богу, збоља, како то може бити!“

„А Ђевојка?“ зашпа Владика.

„А Ђевојка као вџа!“ одговори ђакоп.

„Грехота!... па шта би?“
„Боже, сердар би одржао пјеру, али браственици се противе. Рекао су ми у очи: немо!... Ђевојка би, и ако преко вође поступала она“.

„А тај Кићуи, послао те к мепп, што ли?“
„Не он, Господару... Шта он зна, не зна ни да путем ходи... Што его, кад већ његова не може бити, а ја имам сина за дејдицу, те згодна момка, како би било да за њ пође?... Тако се не би сасвим вјера погаваша ниш и обичај утјео, ја мним, а ти како наредити, Господару!“

„Мој синко, сам кажеш да Пејова кћи не може доћи за Кићуна. То је пу велинало, а мимо то шта друго. Ако она и отац јој притају, нека пође за твога сина, то се не само разумије. Ако ли не ће, нагнати је нема се разлога... Ја знам какве би ти

разлоге надовезати могао, али чувај се тога, да се оно не излезе, а ти би му био зачетник, и сав би гријех на твоју душу... Дакле, ја ти не знам шта но како са сердаром учинити!“

Владика, на велико задовољство Ђаконово упути се у манастир.

Џуца сједи на позидар и стаде, намрћен, да пуни чибук.
„Немаш га рашта већ чекаш!“ привашу му Ђакон при подаску. „О томе послу немој му већ говорити, но како са сердаром учинити!“

„Муо сам већ, чуо, поче! Немој ми ти сад поповати!“ одговори Џуца цјетко.

„Чула лиса? чула лиса!“ гуњаше Ђакон, идући за владиком и трајајући руке!

(Наставиће се.)

С. М.

Српској узданици.

• Црна Гора, поновато сјеме,
• Српске врлине ти драго камене!

Бранко.*

Кад је српско црвено на Косову пало
Мећ' крпеше твоје све је добијало:
Што год не хтеје ронства срамни жиг да носи;
Што с' његом српским хтејде да поноси;
Што не хтеје на вјеру, часи крет да изведе,
— Па да га познате све попомоћу кује;
Што бијаше дика сваку српском роду;
Што живљаше само за част и слободу!
— И ти Србу бјеше прво угодило!

А кад српске земље азијатска млада
Већ са свијем мачем бјеше освојала
И вргла у стегу, у' околу дуту —
Све што се усуди стати јој на путу
Ти једина оста да слободу браниш
И да српско име, вјеру српску храниш —
Ти! — јуначко гледају српских соколова,
Осветавка дутих гужнога Косова!

И баш у том добу (тих премучних дана)
Оружена бјеше ти са свију страна
Душманима силним кој' излаху томе:
Да те како сатру, да ти крила слома!

С једне стране Турци, диндушман стари
На кришу су кућу твоју ударили;
Кидисали често у големом броју;
На малену тебе, слободницу твоју!
Ал' задух! О тебе зомлава се свака
Ка највећа војска бијосних Турака!

С друге стране опет Маџари лухави
С највишим лукавством вјеху т' о главе;
Тежи су ти они но в Турци били
С којима су т' увек о глави радили —
Ти подлаче старј — лачињавица кужна
— Ал' баш ни њима не остаде гужна —!

С једнима и с другим' ти се борит' мора
Само да огуваш ово мало гора —
Аманет нам светих Срба автенова
Јуначних предака — врлих праједова!
И Француз те горди објавола негда
Ма и над њим твоја заблеста побједа,
— Бранила си своје као соко сиви,
Вас свијет се томе и дан данш дива!

Јед', ријетком срећом, дошло до покоја
Помоћ трудних дана крвавога боја —
Ти на то врлеме безбрижна не стоја
Већ врломе дика ширила св своја
И коју српског неба високо лабавла
И тујини сјело томе си тежавла —
Де бијалих браћу што у ропству швиле
Дејави и превезати слободне миле:
Која т' те стада Спасиштва свога
И сузиш очима мољаву у Бога:
Да те Републици и подржак тако
Слободу т' сјетлаж као сунце жарко
И да ти владика сјеме то синило
И' врлеме ропству већ једном змиуло!

Да, браћа су наша у те вид имала
И за срећу твоју бога привизвала;
А када им ронство већ сасвим досади,
Онда из твог гледаја соколици млади
Излеташу с мачем у десници руци
Да кидишу лачице, да крај чине муци,
И у сваком крају, је Срб роб бијаше
„Слободе,“ јединства, барјак развијаше
Галуше за браћу — за слободу њину
Исто ка' и за те — своју домињу!

Јест, ти слаше свиње у бој, — да полете
Да косово гужно и браћу освете;
Да похоло српску ђевојку стару —
Да потраже право на бричком апару,
Да првијеру славних предака нам сзведе
Па — ма' да погну или да побједе!

И свици су твоји храбри Црногорци;
Истажи се слуда као први борци;
Своју крај за браћу драговољно лише;
— А мој' ли од брата и тражит' што више? —
Поносита земља, коју свако штеје
И коју све Српство „у звијезде кује“;
Ти! — на славском небу свијетла „данце“
— Ломна Гора Црна, српска узданица!

Учитељев Рабош.

Беошки Филм Ј. Ковачевић.

I.

Као обративо пању на производње данашње школе књижевности, одмах или чине у оном да се много више ради на пољу вештачког подучавања, него ли на ономе знааственог одгајања. Тијем не кажемо, да је наша методика свој врхунац постигнућа; али да су њени феномени далеко осежанији и у вишем квалитету од оних других, у томе нема никакве сумње. Онда је интелектуални прогрес у Срба нешто више мала узе и своја годинања крила конустило, почео је и српски учитељ фундаментално подучавати. Све истраживања у цијело машљено данашњих наставника као да само ту једину цијел пред собом имају: пронаћи вештачки начин да се лакше, брже и бољејшм успијем пресуди знање у душу њихова. У томе погледу, ако ишта је сами себе лакети, миломо врло добрих и прикладних метода за учење ћече у читану, писању и рачунању; за вјештачање у различитим вештачима; за предавања језика и других знааствена. Данашњи реални правац у свеукупна економија врсности и рада далеко су одоили од назадовања старог патрицијата; садашња обука хоће славити своју сјајну побједу на развојинама шпалатике и језуитског боготизма. Не треба ијекати, нашим подучавањем можемо којејутра образованом народу у очи показати, ка да ту подучавањем било и са туђава бостана у нашу агралу пресиљемо.

Али учитељи и наставници на свјетл тијем нијесу задовољени. У оне говорени, нека међу њима готова ијекдиња, која се не муди да пронађе још лакшу методу, још бржу и бољег успјеха. Те њихове мисли и настојања околу вештачког подучавања одгледају се данас у оној свјетлу зрака да пољу школеке литературе. По књижевским записима, мислите вама ове српске «повучуности», «лака руководства», «вадемекуме», «брава метода» а.т.д. по којима се кадију у свакој од три мјесеца, три неђеде, на час, ако хоће, и у петнаест дина највећка ти са у некој вјештини, управити се вамаког завошћу, или утврати на памет који нови језик. Него е ишава гледати то је нуко шарлатанство, трговачка мамипара, која свјетлу вомог свјета, да му доп испиједа. До душе производи тако грете најбоље црпалае као што црпалае и «раби и бриге», «саповица», «грабовачки стихова» и др. Шира публика нема када ревати ноке за рукавце, ни провати ноге за донеле; она хоће да јој све чапарато у опавцима вљазе, — па рачта се неби и користавати отуда наша спекуланти, кад им та корист тако једини од русе пада?

Мучите ли се с друге стране да најето какво дјело о паичку одгајања, коју поучу књижику из педагогичког, ту, вауазиши два три савјезника в старија наша књижевности, о другом коме ни абера, и чедни српски учитељ мора да заведе матареће ули у туђој књижевности тражили једнога вештача, Каменскога, Селдманова, Казина, Биседова, Рајсера и друге. Ако ипш још који језик осва материнскога, добро; не зна ли, онда цијела начин одгајања мора да управља према својој акустици у увијаниости. Тијом лачном учитељ е при најбољој воли мало успјеха постигае; јер је увијаност релативна, често пута погрешна и шкљаква, а акустику бонте треба најораве стећи, да се човек кљме по-суджи. Свакоје учитељ од злата хоће двадест-тридест година свеје службе има прву врећу педагогичког знања и вјештине; али каква му је вајда тада од њега, кад га понесе са собом пљу у гроб, или у опсезну? Примјетиће те ми е то пувијем разлогом: што то знање не побољшаје да не пропало с њим? До душе то би му била једна од првих дужности, али ко ће издати дјело тога жанра? Данашњи књижевни не правину вјашта, киме не могу продирети у ширу публику, или ако приме, то кљва мора носити еклатантно име каквог познатог књижевног великана, јер у таквом случају не тргују радом, него именом.

Имадемо ка да вам је више стало до знања, него ли до моралног одгоја.

Сасвим тим недостатак и оскудија у раду на педагогичном пољу немају се принисати у гријех само књижевника; од тога гријека в родитељи велики дио на своју душу мичу. Данашњому опу и мајка доста је, ако им ћета «добро знају» и ако «умију живјети». Нека се сви коме преприати с попом и с учитељем, нека се он не задужује, нека гледа домаку корист он је већ зрел — а отреба му дубље науке. Реалија, морал и душевно образовање — све је то споредна стар; на њих се у домаћем васпитању или сасвим мала, или баш некаква нажда не обраћа. Само ако дјетега сања да ће бити хитар адвокат, бистар судија, ваљан учитељ, хитроумни инжињеријо што је стадо српскоме родитељу да је томе истеме фетета срце све самим предом в нашоћу зачињено? Данашњи настав одгајања исто је тако материјалија као што је и правац нашег доба материјалија; њему је цијел да в од најмање књишала највећу добт взуоче. Тај се начин може праспобити ошми елагантни сатишанима по трговачким вапарима, које својом дљеном шарадом и ситрачим забавана привлаче поглед, а у ствари немају никакве унутарње врсности. Отуда код наше ћече она опорност, непосудност и малочувљене старјинања, ала, која им после в као дужина у јаноме живњоу стоје на путу свакој срећи и напредку. Ми ћемо врати привлаче да у својој рабошну претресемо разна в многотрупа питања в знааственог одгајања ћече; на оном мјесту можемо само то казати, да дух слободе у њихова треба само оживити и подржавати, али се не свине пивад дивити да преје границе поштовања и покорности. Одличне расумитена дух вџетине слободе доводи ћечу до туга уображености, да она себ сматра равноп в ошвиња, е којима се може тек после упоредити и то науком в добрим одгојем. У осталом слободно је ошме мислети свакоме, како хоће; а ми ћемо до-вада држати оне, што су многи в бољи в чувственија прабо иако кљали: «Ишме ваља једна претрет кришћанске доброте в поштења, него пувања в рећа знања и кажуће в ошме доброту».

(Настаће ес.)

ИСПРАВКА.

У прошлом броју (7), у чланку «Гото и његова народна свјест» могло читате да исправе ова мјеста:

На страни 61 ош, у другом ступцу у врсти 29 одогор ваља читати: Од отих и такш силкова слабија су и т. д.

На стр. 62, у првом ступцу, у врсти 29 одогор ваља читати: оно кљоме погрешно у језику и стилу (а не стилу).

У другом ступцу исте стране, у мјесто отага:

И тавишло је свет и то одуваало, ваља читати: И тавишло је свет М и то одуваало.

На стр. 64, у другом ступцу, врсти 18 отгор, у мјесто у тој песији — —, читај: тој језику има најмање крупних вапарера.